

ՀՈԳԵԿԱՆ ՎԱՐՍԿՈՒՄՆ ԵՒ ՆՐԱ ՆՂԱՆԱԿՈՒ- ԹԻՒՆԸ

Թէ մի անձն կարող է հոգեկան ազդեցութիւն գործել մի ուրիշի վրայ-այդ անհերքելի ճշմարտութիւն է, իրողութիւն է Զանազան անհատներ ազդել են նոյն իսկ պատմութեան ընթացքի վրայ, առաջ են եկել յեղափոխութիւններ և ստեղծուել են պատմական խոշոր շրջաններ: Հին դարերում պակաս չեն դէպքեր, երբ անհատները ահագին ազդեցութիւն են ունեցել անձնաւորութեանց և նոյն իսկ ամբողջ վրայ: Մեզ համար նշանակութիւն ունին այնպիսի դիպուածներ, երբ անհատը ազդել է մէկի, մի քանիսի կամ բազմութեան վրայ և այդ ազդեցութեան տակ կատարուել են շատ անգամ անմիտ, տարօրինակ, երբեմն էլ կատարողների համար իսկ փնասակար ու վտանգաւոր գործեր: Դիւահարութիւնները, խելացնոր գաղափարները, աղանդները զամանալի արագութեամբ էին տարածւում, տիրում էին քաղաքներ ու գաւառներ և ինկվիզիցիայի ու այլ բռնի միջոցների զօհների թիւն ստուարացնում: Այդ տեսակ անմիտ ու հիւանդ գաղափարները, ցնորական, տարօրինակ, երբեմն էլ փնասակար հոսանքները ծաւալ են ստացել յաճախ միմիայն պարզ նմանողութեան ազդեցութեան տակ: Դեռ Պրուտարբոսը յիշատակում է ինքնասպանութեան վարակման մասին: Դէօթէի յայտնի վէպի, «Երիտասարդ Վերտերի տանջանքները» երևան գալուց յետոյ, շատ երիտասարդներ իրենց մատաղ կեանքին վերջ դրին ինքնասպանութեամբ: 1878—79 թուականում Իտալիայի Վերցինիա գիւղաքաղաքում դիւահա-

րութեան գաղափարը այնպիսի ջղային քայքայումն առաջ բերեց կանանց մէջ և այն աստիճան յուզուեցին ընտանիքները, որ խաղաղութիւնը վերականգնելու համար կարիք եղաւ զէնքի ուժին դիմելու: Տարօրինակ մօդաները, անմիտ և սնահաւատ բարքերը գեղարուեստի այլանդակ ուղղութիւնները, կրօնական աղանդները—յաճախ ծայրայեղ մոլեռանդութեան հասցրած, այս ամեն երևոյթների հիւրքը՝ հոգեկան ներշնչումն և ախտաբանական նմանողութիւնն է: Ախտաբանական ենք անուանում այն ներշնչումը, որը կատարել է տալիս պայմաններին չբարձր արարմունքներ և հիւանդ գաղափարներ: Պէտք է ի նկատի ունենալ, որ տկար կամ հիւանդ ենք անուանում այն գաղափարը, որը անմիտ է և քարոզողի տեսակէտից—եթէ նա դատելու ընդունակ լինէր: Եթէ տգէտ մարդը ընտրեան երևոյթների նկատմամբ որեւէ սնահաւատ գաղափար է յայտնում—դրա պատճառը միմիայն նրա անծանօթ լինելն է գիտնական փաստերի հետ: Բաւական է որ նա ծանօթանայ ընտրեան երևոյթների բացատրութեանց հետ՝ իբրեւ դատելու ընդունակ մարդ, առողջ եզրակացութեան կղայ: Բայց եթէ փաստերի կամ գիտական բացատրութեանց հետ ծանօթ լինելով հանդերձ մարդ նոյն անմիտ, անկապ կամ տարօրինակ մտքերն է յայտնում, կամ եթէ նա անձեռնհաս է ուղիղ դատելու և շահագործելու իւր մտաւոր պաշարը, այդ դէպքում տարօրինակ գաղափարը ոչ թէ սխալ է կոչւում, այլ ցնորական: Մեզ համար կարեւոր են այն պարագաները, երբ հիւանդ մտքեր կամ տարօրինակ արարմունքներ ներշնչւում են այնպիսի անձանց, որոնց ուղեղը ըմբռնում է այդ մտքերի անհիմն լինելը: Իբր մի հասարակ ապացոյց ասածներին — յիշենք այն յաճախակի դէպքերը, երբ հոգեկան հիւանդները ազդում են ոչ միայն հիւանդանոցների սպասաւորների, այլ և բժիշկների վրայ: Հոգեկան հիւանդների ցնորքների բովանդակութեան վրայ մեծապէս ազդում են

շրջապատող կեանքի երևոյթները: Հոգեբանի կամ հոգեկան հիւանդութեան բժշկի համար, ինչպէս նաև փորձական հոգեբանութեան, հասարակական գիտութիւնների, մանկավարժութեան և քրէական մարդաբանութեան ուսումնասիրութեան նկատմամբ, վերին աստիճանի հետաքրքրական և ուշագրաւ խնդիրներ են՝ հոգեկան հիւանդների փոխադարձ ազդեցութիւնը միմեանց վրայ, առողջ մարդկանց փոխադարձ ազդեցութիւնը և միմեանց նմանելու ձգտումը. վերջապէս, առողջների հոգեկան ազդեցութիւնը հոգեկան հիւանդների վրայ և ընդհակառակն: Հիպնոտիզմի ուսումնասիրութիւնը այդ խնդիրների հետ սերտ կապուած է: Հոգեկան հիւանդութեանց գիտնական գրականութեան մէջ նկարագրուած կան շատ դէպքեր, երբ հոգեկան հիւանդի ցնորքները ներշնչուել են արիշ հոգեկան հիւանդներին, երբեմն էլ միանգամայն առողջ մարդկանց: Ես ինքս առիթ ունեցայ 1903 թ. ամիսներ ուսումնասիրելու հոգեկան հիւանդ ամուսիններին Պետերբուրգի բժշկական ճեմարանի հոգեկան հիւանդներին յատկացրած կլինիքայում: Ամուսինը մի շատ կրթուած սպայ էր բռնուած ծանր հոգեկան հիւանդութեամբ: Նորա ցնորքը մեծութեան և հալածանքի գաղափարներն էին: Նա հաւատացնում էր, որ ինքն առաքեալ է և ուղարկուած է աշխարհ Փրկչի երկրորդ գալստեան համար մարդկութիւնը նախապատրաստելու և ապաշխարութիւն քարոզելու: Նա հմուտ էր պատմութեան և զանազան պատմական դիպումները մեկնում էր Յովհաննու յայտնութեամբ (апокалипсисъ): Ինչպէս պատմում էին, նա իւր ապագայ կնոջը առաջարկութիւն էր արել հէնց առաջին անգամից, երբ ծանօթացել էր օրիորդի հետ: Այն ժամանակ տկարութիւնը թէև սկսուած է եղել, բայց նա թաղցնելիս է եղել իւր ցնորքները և շրջապատողները նորան համարելիս են եղել իբր տարօրինակ անձնաւորութիւն, առանց կասկածելու, թէ նա հոգեկան հի-

ւանդ է: Կինը նոյնպէս մանկութիւնից ի վեր տարօրի-
նակ բնաւօրութիւն է ունեցել: Նա բժշկի աղջիկ է և
շատ լաւ կրթուած է եղել իւր փեսացուն պատահե-
լիս: Երբ հիւանդ փեսացուն ստացել է օրիորդի համա-
ձայնութիւնը, անմիջապէս ցանկացել է հրաժարուել
ամուսնութիւնից և դնալ օգնելու Բօէրներին ընդդէմ
Անդլիացոց: Սակայն զիջանելով իւր հարմնացուի և նրա
մօր թախանձանքին՝ ամուսնացել է: Հարկ եմ համարում
նկատելու, որ հիւանդի ողջ ընտանիքն էլ օժտուած էր
տարօրինակ յատկութիւններով: Բացառութիւն չէր կաղ-
մում հիւանդ սպայի բժիշկ աները:

Ամուսնանալուց յետոյ հիւանդ սպան սկսել է ներ-
շնչել կնոջը իւր անմիտ գաղափարները: Պատմելիս է
եղել նրան իւր տեսիլքների մասին: Մոյց էր տալիս սե-
նեակի անկիւնը և հաւատացնում իւր կնոջը, որ այնտեղ
կանգնած է ինքը Փրկիչը: Կինը սկզբում զարհուրում
էր, չէր հաւատում նրա ասածներին, ընդդիմադրում էր,
բայց տակաւ առ տակաւ ինքն էլ է սկսում հաւատալ,
ինչ որ ձայներ լսել, մինչև անգամ տեսիլներ տեսնել
և իւր կողմից ևս սկսում է մարդու ցնորքները զար-
գացնել և արժարժել: Այր և կին միասին շրջում էին,
օգնում էին աղքատներին և իրենց քարոզներով մարդ-
կանց պատրաստում Փրկչի գալստեանը: Երբ նոքա հի-
ւանդանոց մտան, այլ ևս միմեանց չէին պատահում:
Որպէս զի որոշէի կնոջ ներշնչման ենթարկուելու աստի-
ճանը, ես սկսեցի ներշնչել նորան, որ Փրկչի առաքեալը
ոչ թէ նրա ամուսինն է, այլ ես եմ, որ մենք նրա հետ
վաղուց ծանօթ ենք և այլն: Նա սկզբում վրդովւում էր,
գրգռում և նոյն իսկ սպառնում էր և կամաց կամաց
ինձ հետ համաձայնում: Ես ներշնչում էի նրան տեսիլք-
ներ տեսնել, ձայներ լսել և նա տեսնում էր, նա լսում
էր... Հետզհետէ ուսումնասիրելով հիւանդութեան բո-
լոր պարագաները, սկսեցի ներշնչել առողջ գաղափար-
ներ և բուժել նրան բժշկական միջոցներով: Անջատուած

իւր ամուսնուց, հեռունրա ազդեցութիւնից, կինը բժշկուում էր և երբ ես գիտնական ժողովներից մէկում ցոյց էի տալիս նրան, նա համարեա բոլորովին առողջ էր։ Մի ուրիշ դէպք։ Անցեալները ինձ հրաւիրեցին բժշկելու մի օրիորդի, որ հոգեկան ծանր վիճակի մէջ էր։ Նա վճռել էր մեռնել իր ընկերուհու հետ միատեղ, ինքնասպանութիւն գործելով։ Ընկերուհին անմիջապէս մեռել էր դնդակի հարուածից, իսկ իմ հիւանդը պատահամբ ողջ էր մնացել։ Ինքնասպանութեան պատճառը կեանքի ձանձրոյթն էր եղել։ Նմանօրինակ դէպքեր շատ են գիտական գրականութեան մէջ։

Ի նկատի ունենալով բնական և հիւանդ հոգեկան ազդեցութեան նշանակութիւնը, անհրաժեշտ է տեղեկանալ, թէ ինչպիսի արտաքին և ներքին պայմանների տակ և ինչ եղանակով է տեղի ունենում բնական և արտաբնական ներշնչումն ու նմանողութիւնը։

Մեզ, բժիշկների, յայտնի է, որ հոգեկան հիւանդների ազդականները կամ շրջապատողները շատ անգամ հաւատացնում են բժշկին, որ իրանց որդին, ազդականը կամ բարեկամը ցնորուած չէ։ Նոքա մի կողմից խղճում են հիւանդին, միւս կողմից յուզուած լինելով, չեն ընդհադատում հիւանդի ասածները կամ արարմունքները։ Այդ տեսակ դէպքերը բնական և սովորական երևոյթներ կարելի է համարել, եթէ առողջ մարդիկ այդպիսով միայն իրենց ներողամտութիւնն են արտայայտում դէպի հիւանդը առանց նորա գաղափարների հետ համաձայնելու։ Այդ ներողամտութեան դէպքերից մինչև առողջ անձանց ցնորքներ իւրացնելը զանազան աստիճաններ կան։ Դժուար է սակայն սահման որոշել, որից յետոյ ներշնչողին կարելի է հոգեկան հիւանդ համարել թէ հասարակական և թէ օրինական տեսակէտից։ Մօտաւորապէս կարելի է ասել, թէ հոգեկան հիւանդութիւնը սկսում է այն վայրկեանից, երբ առողջ մարդը այլ ևս չէ հերքում հիւանդի գաղափարները և ցնորք չէ համա-

յուսմ: Այս դէպքում մեզ համար միեւնոյն է, թէ ինչն է այդ փոփոխութեան պատճառը, արդեօք տեսողութեան, լսողութեան և այլ զգայարանքների սխալ տպաւորութիւնները թէ մի այլ հանգամանք: Եթէ նա տեսնում է տեսիլքներ և լսում է ձայներ, այդ սխալ տպաւորութիւնները ինքն ըստ ինքեան բաւական են, որ նորա միտքը շեղուի իւր ուղղութիւնից: Այդ տպաւորութեանց յեղաշրջման պատճառը ծանրակշիռ է և երբ շնորհիւ դրբագուստ ուղեղի հիւանդը դատարկ սենեակում տեսնում է մարդիկ, դէեր, հրեշտակներ և լսում է ձայներ՝ նորա դատողութիւնը արդէն շեղուել է իւր ճանապարհից և առողջ մտածողութեան շրջանից: Հէնց որ ներշնչուող անհատը սկսում է ներշնչող հիւանդի ցնորքը ճշմարտութիւն համարել և անկախ մշակել ու արծարծել, նա արդէն անկասկած հիւանդ է: Եւ եթէ ներշնչուողը մտաւորապէս թոյլ է կամ տրամադիր է խելագարութեան, կարող է պատահել, որ ներշնչողը առողջանայ, իսկ ներշնչուողը՝ աւելի ուշ առողջանայ կամ անբուժելի հիւանդ մնայ:

Պատահում է, որ երկու հոգի (մեծ մասամբ երկւորեալներ) նոյն պայմանների մէջ ապրած, նման կազմուածքով, հաւասար զարգացմամբ և այլն, միմեանցից միանգամայն անկախ ենթարկւում են նոյն և նման առողջ կամ հիւանդ դադափարների և նման գործեր կատարում:

Ներշնչուող անհատի համար բաւական կարեւոր պայման է նորա ժառանգական յատկութիւնները թէ ֆիզիքական և թէ մտաւոր կազմուածքի կողմից: Սրանից չի հետեւում, որ ներշնչուողի հայրը, մայրը կամ պապը անպատճառ պէտք է հոգեկան հիւանդութիւն ունեցած լինին: Ամենեւին ոչ: Մեզ համար կարեւոր է միայն այն, որ ներշնչուողը, շնորհիւ իւր ծնողների վատ կամ քայքայուած առողջութեան, որ հետեւանք կարող է լինել ուղեից ըմպելիքների, սիգիլիսի, սովի, ծանր աշխատանք

քի, վախի և այլ հանգամանքների, ժառանգել է առհասարակ թոյլ կազմուածք ֆիզիքապէս և ի մասնաւորի ուղեղի նկատմամբ: Ի հարկէ կարող է մի անգամը աւելի թոյլ լինել քան միւսը. մի խօսքով այդպիսի անձինք թոյլ են լինում, զուրկ հաւասարակշռութիւնից և արտաւոր ժառանգականութեան պտուղ: Կարիք չկայ նոյնպէս, որ ներշնչողը և ներշնչուողը ազգականներ լինին-ինչպէս մի քանիսները ենթադրում են. ամեն մէկը առանձին կարող է ունենալ իրեն յատուկ ժառանգական թոյլ կազմուածքը (օրինակ՝ երկու ընկերներ, ամուսիններ և այլն): Բացի ժառանգական պակասաւոր յատկութիւններից, ներշնչողի համար ֆրասակար հետեւանքներ կարող են ունեցած լինել մինչև ներշնչուելը այլ և այլ հանգամանքներ, որոնք և նպաստած կլինեն հոգեկան հաւասարակշռութեան կորցնելուն: Նշանակութիւն ունի նաև ներշնչողի և ներշնչուողի մէջ եղած սերտ և երկարատեւ բարոյական ու մտաւոր կապը և նմանութիւնը, մանաւանդ երբ երկուսն էլ միասին են լինում և հեռի արտաքին ազդեցութիւններից: Կարևոր պայմաններից մէկն էլ մէկի մտաւոր հեղինակութեան և կամքի ոյժի գերակշռութիւնն է. թէև պատահում է որ կամքից ուժեղ անձնաւորութիւնը հոգեկան հիւանդութեան տրամադիր լինելով՝ իւր ցնորքի բովանդակութիւնը աւելի թոյլ մարդուց է վերցնում: Դիւրութեամբ ներշնչում են այն գաղափարները, որոնք ներշնչուողի տեսակէտից աւելի մօտ են իրականին: Անմիտ, անբնական ու վերացական ցնորքները աւելի դժուար են ներշնչուում քան իրականութեան մօտիկ, մեծութեան հալածանքի և այլ ցնորքները, մանաւանդ եթէ այդ գաղափարները փոքր ինչ տրամաբանական կապ ունին ու աւելի մշակուած են: Ներշնչուելու տրամադիր մարդիկ աւելի հեշտ են ներշնչում մանուկ կամ ծեր հասակում: Կանայք աւելի են տրամադիր ներշնչման քան տղամարդիկ: Ի մասնաւորի կանանց նկատմամբ պէտք է ասել, որ նրանց ֆի-

ղիքական կազմուածքի մի քանի երևոյթներ (որդեծնութիւն, յղութիւն, կանանց դաշտանը և այլն) որոշ ազդեցութիւն ունին նրանց հոգեկան աշխարհի վրայ:

Ներշնչուողը աւելի շուտ է ընդունում այն ցնորքները, որոնք համապատասխանում են իւր ձգտումներին և կրքերին: Հալածականութեան ցնորքը համապատասխանում է մարդկային կասկածամտութեան: Ներշնչուողը սովորաբար հարուստ երեակայութեան տէր և դիւրահաւատ մարդ է լինում: Նրան հաճելի են ինտրիգաների որակը և քանակը, կռուի խորհրդաւոր կերպարանքը: Իսկ եթէ մեծութեան ցնորքն և հալածանքի զաղափարը որոշ կապով կապուած են, այդ դէպքում ներշնչուողի փառասիրութիւնն աւելի է ձգտում թափանցել այդ իրեն հաճելի ցնորքների շրջանը:

Հոգեկան հիւանդութիւնների տեսակները որոշելիս ընդհանրապէս մենք չենք առաջնորդւում միայն ցնորքի տեսակով: Մենք ուշադրութեան ենք առնում մի շարք բնական և հոգեբանական բնորոշ գծեր, որովհետեւ առերեւոյթ նման (մեծութեան, կասկածանքի և այլն) ցնորական պատկերները, տեսիլքները, լսողութեան և այլ զգայարանքների սխալ տպաւորութիւնները կարող են զանազան հոգեկան հիւանդութեանց ժամանակ բոլորովին նման լինել: Միակ միջոցը ֆիզիքական և հոգեբանական հետազոտութիւնն է, որ մեզ հնարաւորութիւն է տալիս հիմնուելով մեր ձեռքում ունեցած ապացոյցների, ժառանգականութեան կամ երբ և իցէ ունեցած հիւանդութեանց վրայ մի որոշ եզրակացութեան գալ:

Խելագարութիւնը մի ախտաբանական երևոյթ է, որը այս կամ այն կերպ, տարբեր ուժգնութեամբ խախտում է մարդու հոգեկան ընդունակութեանց (միտք, բանականութիւն, կամք, յիշողութիւն և այլն) մեր ըզգայարանքների կենդրոնը—ուղեղը, և այդպիսով յեղաշրջում է մեր զգայարանքների շիտակութիւնը և սխալ

տպաւորութիւնների (տեսիւններ, ձայներ և այլն) աղբիւր ստեղծում: Խելագարութիւնը—այսինքն ուղեղի խախտումը, որոշ չափով ազդում է և մարդու ֆիզիքական կազմուածքի վրայ: Այդ ամեն երեոյթների ուսումնասիրութիւնը շատ բարդ ու դժուարին դործ է:

Շատ անգամ հոգեկան հիւանդը պաշարուած է ցնորական մտքերով, որովհետեւ նրա զգայարանքների կենդրոն ուղեղը դրդուած է: Նա իր մտաւոր պատկերները տեսնելով շրջապատող առարկաների մէջ և լսելով դոյութիւն չունեցող ձայներ և այլն, սխալ է ըմբռնում շրջապատող կեանքը, որովհետեւ նրա մտաւոր աչքը, ականջը և այլն նորան այլ ևս հաւատարիմ չեն, նրան խարում են: Նա պարզ տեսնում է Փրկչին. նա լսում է ձայներ, որոնք պնդում են որ նա յանցաւոր է, հրէշ է, վերջապէս նա կորցնում է իւր մտաւոր հաւասարակշռութիւնը և անմիտ ու անկապ ցնորքների հեղինակ դառնում: Բայց լինում են դէպքեր, երբ մտաւոր աշխարհը խախտւում է անկախ զգայարանքից: Հիւանդը առողջ մարդու պէս արտաքին աշխարհի մասին ճիշտ տպաւորութիւններ է ստանում. նա ամեն բան աեսնում է, լսում է և զգում է. բայց իւր տեսածին լսածին տարօրինակ բացատրութիւն է տալիս: Անցորդները իրար հետ խօսելով գնում են. հիւանդը որսում է նրանց անմեղ խօսքերը և իբր ականարկ ընդունում իւր անձի վերաբերեալ: Ամեն մի խօսք, ժպիտ նա իրեն է վերագրում: Այդ տեսակ հիւանդների զգայարանքները երբեմն սխալ տպաւորութիւններ են հաղորդում, բայց այդ տպաւորութիւնները սակաւաթիւ են և համապատասխան նրա անմիտ գաղափարներին: Այդ հիւանդները մեծ մասամբ արատաւոր ժառանգականութեան սերունդներ են: Ամեն մի երեոյթ նոքա կենդրոնացնում են իրենց անձի շուրջը. նոքա խորամանկ են լինում սովորաբար, ունենում են կամքի ոյժ, դատում են սխալ ըմբռնած փաստերի հիման վրայ, սակայն առերեւոյթ

դատում են տրամաբանօրէն: Երկար տարիներ շարունակ այդ հիւանդները իրենց զօն են համարում անարդար հալածանքի և վերջ ի վերջոյ ընկճւում են, գալիս են այն եղրակացութեան, որ իրենք այն անձնաւորութիւնը չեն, ինչ որ մինչև այդ օրը կարծում էին: Նոքա իրենց պաշարուած են տեսնում թշնամիներով, հնարում են ինտրիգաներ և վճռում վերջապէս որ իրենք մեծ մարդիկ են, որ նախանձն է իրենց հալածանքի պատճառը. կամ երբեմն էլ իրենց չարագործ ոճրագործ են համարում, որը արժանի է պատժի: Անհնարին է նոցա ապացուցանել իրանց սխալը, որովհետև. նոքա ձուլուած են իրենց ցնորքների հետ և ամեն բան իրենց համար պարզ են համարում: Նոքա այնքան վստահ են իրենց ցնորքների ճշմարտութեանը, որ կարող են ցնորական մտքերից դիզուած սպանութիւն գործել և դատաւորներին շփոթեցնել, հաւատացնելով որ իրանք հալածուած են: Անտանելի են այդ հիւանդները թէ ազգականների, թէ բժշկի և թէ խնամատար ծառաների համար: Նենգաւոր մտքերով լի է նրանց գլուխը, վրէժի ծարաւը միշտ անյադ: Այս հիւանդները շատ վտանգաւոր են: Նոքա իրենց ազդեցութեանն են ենթարկում թոյլ և ջղային մարդկանց: Նոքա ընդունակ են տանջել դատաւորներին, ամբոխի գլուխ կանգնել և առաջնորդել ի կատարում իրենց ցնորական մտքերի: Նոքա կարող են կրօնական աղանդներ ստեղծել և ամենածանր ոճիրների ղեկավար լինել:

Ինչ վերաբերում է հոգեկան հիւանդների միմեանց վրայ ունեցած ազդեցութեան, պէտք է նկատել, որ սոսկաւորաբար միմեանց չեն հետաքրքրում: Իւրաքանչիւրն զբաղուած է իրեն անձով և իր ցնորքներով, բայց պատահում է, որ ազդում են միմեանց վրայ: Օր. մի հոգեկան հիւանդ հիւանդանոցում սկսեց քարոզել Ս. Տեղեաց ազատելու և հիւանդների կացութիւնը բարւոյնը անհրաժեշտութեան մասին: Նա իր քարոզներով ազ-

գեց միւս հոգեկան հիւանդների վրայ և նրանցից իւրաքանչիւրը տարբեր կերպով իւրացրեց նրա ցնորական գաղափարները: Իբր միջոց հիւանդների դրութեան բարւոքման մէկ հիւանդ առաջարկում էր գնել կարմիր և կապոյտ մատիտներ և բաժանել հիւանդներին և նոցա ազգականներին: Անբարոյական հակումներ ունեցող հոգեկան հիւանդը այդ քարոզչի ազդեցութեան տակ վճռեց ծառայել Աստծուն և այլն:

Ներշնչման և նմանողութեան երևոյթների բնախօսական էութիւնը թէ առողջ և թէ հիւանդ մարերի ու վարձունքների ներշնչման ժամանակ, կամքի և գիտակցութեան որոշ մասնակցութեամբ, միևնոյն է: Ոմանք այդ համեմատում են և հաւասարեցնում գերագոյն ըէֆլէքսների հետ, աւելացնելով թէ այն գաղափարների ու արարմունքների համար, որոնք ներշնչեալի տեսակէտից ախտաբանական և հիւանդ երևոյթ կարելի էր համարել, անհրաժեշտ են ներշնչեալի կողմից արամադրութիւն և պայմանների, որոնց հետ փոքր ինչ առաջ ծանօթացանք: Ըէֆլէքս է կոչուում այն գործողութիւնը կենդանի մարմնում, որը ինքնաբերաբար է առաջ գալիս իբրև պատասխան մի որևէ գրգռման, օր. եթէ նոր գլխատուած գորտի թաթը գրգռենք, իսկոյն ևեթ թաթը կցնցուի. նոյն փորձը կարելի է կատարել և կենդանի գորտի վերայ, երբ նոյն իսկ գիտակցութիւնն ու կամքը միանգամայն արթուն են: Վերջին պարագան ի հարկէ կարող է ազդել որոշ կերպով այդ մեքենայական գործունէութեան վրայ, բայց իրողութիւնն այն է, որ գործողութեան հիմքում որոշ անկախութիւն կայ: Ինչպէս ասացինք, շատերը ներշնչման և նմանողութեան հիմք են համարում, նոյն իսկ գիտակցութեան և կամքի արթուն ժամանակ, կենսական մեքենայական սկզբունքը, աւելացնում են միայն, որ այդ մեքենան հոգեբանական է և աւելի բարձր, քան այն մեքենան, որ գործում է մեռած գորտի թաթում:

Ներշնչման և նմանողութեան ֆիզիքական և բնա-
խօսական էութիւնը բացատրելու համար ուրիշները այլ
մեկնութիւն են առաջարկում, որ հիմնուած է որոշ բնա-
գիտական սկզբունքի վրայ, որ այժը—էներգիան բնու-
թեան մէջ չի ոչնչանում, ինչպէս և նիւթը, Նոքա ա-
սում են, որ շրջապատող մեռեալ բնութեան ֆիզիքա-
կան այժերը (լոյս և այլն) ազդելով կենդանի արարածի
վերայ, փոխում են ֆիզիքականից բնախօսականի, իսկ
վերջինս—հոգեկանի, Հոգեկանը նորից վերափոխում է
բնախօսականի, առաջացնելով կենդանի արարածի մէջ
շարժողութիւն, ձայն և այլն։ Այդ գործողութեանց ժա-
մանակ բնախօսական այժը ֆիզիքական է դառնում, օր-
գանիդմից դուրս է ելնում, ազդում է ուրիշների վրայ,
ենթարկում է նոյն փոփոխութիւններին և ուրիշի մէջ
արթնացնում նոյն մաքերը, նոյն զգացմունքները և գոր-
ծողութիւնները։

Ինչպէս էլ բացատրելու լինին ներշնչման և նմա-
նողութեան բնախօսական էութիւնը, յամենայն դէպս
այս խնդիրը չի կարելի վերջնականապէս լուծուած հա-
մարել։ Դեռ ևս անհրաժեշտ է ներշնչումը ուսումնասի-
րել փորձնական ճանապարհով հիպնոտիզմի ժամանակ,
առողջների ու հիւանդների փոխադարձ ազդեցութիւն
գործելիս հիւանդանոցներում, սովորական կենցաղում,
առանձին անհատների ազդեցութեան տակ կատարուած
բազմամարդ բնական և ախտաբանական շարժումների
ժամանակ, որպէս զի կարելի լինի աւելի լաւ ծանօթա-
նալ ներշնչողի թէ ներքին և թէ արտաքին կազմուած-
քի պարագաների և թէ բնախօսական կազմակերպու-
թեան հետ։ Թէ ինչո՞ւմ է կայանում ներշնչման հոգե-
կան էութիւնը, կարելի է ենթադրել, որ այդ ժամանակ
(ներշնչման) անհատի շնչ-ը որպէս դատող և ինքնու-
րոյն գործող կամքի և գիտակցութեան սկզբունք ար-
թուն կացութեան մէջ զանց է առնում և անձնաւո-
րութեան համար շնչ-ից դուրս գաղափարներ ու արար-

մունքներ պատրաստուում։ Այս էլ ուսումնասիրութեան և հետազոտութեան լուրջ խնդիր է։ Անհրաժեշտ է ուսումնասիրել և փոխադարձ ներշնչումը, ինչպէս և ինքնաներշնչումը։ Մեզնից ամեն մէկը որոշ չափով ընդունակ է թէ ներշնչելու և թէ ներշնչուելու և եթէ այդ ընդունակութիւնը արտաքին և ներքին պայմանների ուրոշ ազդեցութեան տակ, ախտաբանական երևոյթների շրջանին է մօտենում, պէտք է չմոռնալ, որ այդ պարագան գիտնական կարեւորութիւնից զատ ունի և իւր գործնական մեծ նշանակութիւնը։ Շատ շատերը հերքում են անհատի ազդեցութիւնը կեանքի հոսանքի վերայ։ Այդպիսիները պնդում են, որ մի անձն ամենաշատը կարող է լինել արտայայտիչ դարեշրջանի, կամ ժամանակի պէտքերի ու պահանջների, և ոչ օտեղծիչ որոշ հոսանքի։ Մեր նպատակից դուրս է այդ խնդրի վրայ երկար կանգ առնելը, բայց կարեւոր ենք համարում հարեանցի նկատել, որ այդպէս խօսողները մոռանում են ներշնչման զօրեղ ազդեցութեան մասին։ Ներշնչումը մի վիթխարի ոյժ է արտասովոր անհատի ձեռին։ Նա այդ ոյժով կախարդում է ամբօխին և առաջնորդում կատարելու մեծամեծ գործեր, որոնց անջլինջ հետքերը դարեր շարունակ փայլում են անխաւար ապագայ կեանքի հոսանքում և պատմութեան էջերում արձանագրւում։ Ուրիշ պայմաններում դուցէ նոյն անձը կարող էր տկար ու անմիտ գործերի ղեկավար լինել հասարակութեան համար։ Անտարակոյս առողջ թէ հիւանդ մտքեր ու գործեր իրագործելու ու իւրացնելու համար որոշ պայմաններ անհրաժեշտ են և անձնաւորութիւնը սահմանափակուած է իւր կամքի սաւառնումների նկատմամբ, բայց և այնպէս անձնաւորութեան նշանակութիւնը բացասելուց առաջ շատ և շատ երևոյթների մասին պէտք է խորհել։ Սորանով ես չեմ անվերջ ընդլայնում անձնական սկզբունքի նշանակութիւնը, բայց անձնական սկզբունքը լինի նա հետեւանք ներքին կազմուածքի թէ արտաքին

պայմանների, կայ և կմնայ իբր մի զօրեղ գործօն ոյժ և թերևս կեանքը այնքան էլ մեքենայական բաղադրութիւն չէ, որպէս կարծում են շատերը:

Ըմբռնելով բնական ու ախտաբանական ներշնչման էութիւնը, մենք ձեռնհաս ենք մաքառել հասարակութեան մէջ տարածուող համաճարակ հոգեկան հիւանդութեանց և անբնական ձգտումների դէմ: Մեզ համար հնարաւոր է դառնում առողջապահական ընթացք տալ հոգեկան հիւանդների խնամատարութեան ու բանտարկեալների վիճակին, դպրոցներում ուսանող մանուկ սերունդի դաստիարակութեան ու հասարակական ու ամբոխային սովորական յարաբերութեանց: Կարելի է ի բնէ ախտաբանական ներշնչման տրամադիր անձի մէջ ներշնչելով իսկ զարգացնել անձնական անկախութեան ոգին, ինքնուրոյնութիւն ու սկզբունքի դադափար: Մեր շօշափած խնդիրների ուսումնասիրութիւնը շատ կարեւոր է մանկավարժների համար ինքնուրոյն, հոգւով զօրեղ ու մարմնով կորովի սերունդ կրթելու համար: Ախտաբանական ներշնչումը որպէս ցնորական դադափա՞րներ թէև յաճախ չեն պատահում, բայց անտարբեր երիտասարդներն ու պատանիք, որոնք զուրկ կլինեն ջերմ ու վսեմ բաղձանքներից, դադափարական ձգտումներից, հոգեպէս էլ թոյլ ու անհաստատ-դիւրապէս կարող են խոնարհել ամեն մի աննշան ազդեցութեան տակ, ու կորցնելով իրենց ձեռքը, յուսահատուել ու անպէտք էակներ դառնալ կեանքի համար:

Բժշկապետ ԿԱՐ. ԱՂԱՋԱՆԵԱՆՑ

Ս. Գ. Բուրդ